

Biblioteka
NAUČNI SKUPOVI

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

Urednice:

Prof. dr Biljana Mišić Ilić
Prof. dr Vesna Lopičić

Glavni i odgovorni urednik:
Prof. dr Bojana Dimitrijević

Akademski i recenzentski odbor:

Prof. dr Vesna Lopičić
Prof. dr Biljana Mišić Ilić
Prof. dr Đorđe Vidanović
Prof. dr Dragana Mašović
Prof. dr Mihailo Antović
Prof. dr Miloš Kovačević
Prof. dr Snežana Bilbija
Prof. dr Marija Knežević
Prof. dr Yunichi Toyota
Prof. Colin Nicholson
Prof. dr Walter Epp
Prof. dr Jordana Marković
Prof. dr Sofija Miloradović
Prof. dr Savka Blagojević
Doc. dr Vladan Pavlović

Sekretari konferencije:

Mr Marta Dimitrijević
Mr Ana Kocić

Recenzenti:

Prof. dr Đorđe Vidanović
Prof. dr Jordana Marković
Prof. dr Snežana Bilbija

**JEZIK, KNJIŽEVNOST, MARGINALIZACIJA
JEZIČKA ISTRAŽIVANJA**

Zbornik radova

Urednice:
Biljana Mišić Ilić
Vesna Lopičić

Niš, 2014.

Objavljivanje ovog zbornika pomoglo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije u okviru projekta *Dinamika struktura savremenog srpskog jezika* 178014 i Filozofski fakultet u Nišu.

SADRŽAJ

JEZIK, KNJŽEVNOST, MARGINALIZACIJA: JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

UVOD

Biljana Mišić Ilić, Vesna Lopičić MARGINALIZACIJE JEZIKA I MARGINALIZACIJA JEZIKOM	9
---	---

I

JEZIČKA MARGINALIZACIJA U JAVNOM DISKURSU I U DRUŠTVU

Марина Јањић, Илијана Чутура МАРГИНАЛИЗАЦИЈА ГОВОРНЕ ЕТИКЕЦИЈЕ НА ЕЛЕКТРОНСКИМ МЕДИЈИМА: ХОНОРИФИЦИ И УЧТИВО ОБРАЂАЊЕ	31
Tatjana Djurović, Nadežda Silaški THE TEACHER-STUDENT METAPHOR IN SERBIAN EU ACCESSION DISCOURSE – A CASE OF COGNITIVE MARGINALISATION	47
Борислава Вучковић СУБЈЕЗИЧКО СВРГАВАЊЕ У РЕПОВАЊУ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И МЕДИЈСКА МАРГИНАЛИЗАЦИЈА	59
Vladimir Figar IMAGINE SHE WAS WHITE: COGNITIVE LINGUISTICS VIEW OF THE MARGINALIZATION OF AFRICAN AMERICANS IN CONTEMPORARY MEDIA	71
Јелена Јовановић Симић ДЕСЕМАНТИЗАЦИЈА ЈЕЗИКА У ПОЛИТИЧКОМ ДИСКУРСУ (Поступци маргинализације битних чињеница и преусмерења смисла)	85
Zoran Jovanović, Ivana Stojanović Prelević MARGINALIZACIJA ETIKE U JEZIKU MEDIJA: MANIPULACIJA VERSUS ETIKA	95
Marija Vujović, Neven Obradović, Marta Mitrović MARGINALIZACIJA ŽENA U ŠTAMPI	107
Ivana Milovanović ŽENSKA ŠTAMPA U SRBIJI – ZAHTEVI KOJI SE POSTAVLJAJU PRED SAVREMENU ŽENU	119
Nataša Ristivojević-Rajković POGRDNI NAZIVI ZA MUŠKARCE I ŽENE – PRILOG PROUČAVANJU KONCEPTUALIZACIJE RODA	133
Јована Јовановић ПЕЈОРАТИВИ У ИМЕНОВАЊУ ПРИПАДНИКА НЕКИХ ДРУШТВЕНИХ ГРУПА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	143

Dorijan Hajdu SOPSTVENA DISFEMIZACIJA – O RAZLOZIMA ZA UPOTREBU UVREDLJIVIH TERMINA ZA SOPSTVENU GRUPU	159
Predrag Novakov NEOPRAVDANI ANGLICIZMI U SRPSKOM JEZIKU – ELEMENAT LEKSIČKE MARGINALIZACIJE?	169
Ana Werkmann, Ana Kedveš <i>ROMANO ČAČIFE</i> : HEADLINES FROM THE MARGINS	183
Гордана Драгин ВРЕДНОСТИ И ЗНАЧАЈ ГРАМАТИКЕ РОМСКОГ ЈЕЗИКА	199
Zorica Stanisavljević Petrović, Tijana Krstić MIŠLJENJE NASTAVNIKA O INTEGRACIJI ROMSKE DECE U ŠKOLI	209
Tanja Milosavljević OČUVANJE JEZIKA U VIŠEJEZIČKOJ SREDINI (PRIMER SRPSKOG JEZIKA NA FRANCUSKOJ TERITORIJI)	225
Владан Павловић, Милош Јовановић СКЛОНОСТ КА МАРГИНАЛИЗАЦИЈИ ДРУГОГ И ДРУГАЧИЈЕГ У СТАВОВИМА СТУДЕНАТА УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ	235

II NA MARGINAMA JEZIČKOG SISTEMA

Miloš Tasić, Dušan Stamenković METONIMIJA: OD MARGINALIZOVANOG TROPA DO CENTRALNOG ROJMOVNOG MECHANIZMA	251
Милош М. Ковачевић ТЕКСТОСТИЛЕМАТИКА ЈЕДНОГ ТИПА КРИПТОГРАФСКОГ ДИСКУРСА	263
Ивана Палибрк НА МАРГИНИ: ГРАФОСТИЛЕМИ У АНГЛОАМЕРИЧКОЈ СТИЛИСТИЦИ	273
Marko Simonović, Boban Arsenijević LIČNOST I BEZLIČNOST GLAGOLA <i>TREBATI</i> : AVANTURE TEORIJSKE LINGVISTIKE U PRENORMIRANOM DOMENU	287
Маја Вукић МАРГИНАЛНИ ТИПОВИ СЕМАНТИЧКИХ КОНКРЕТИЗАТОРА УЗ НЕЗАВИСНЕ ВЕЗНИКЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	305
Тања Русимовић МАРГИНАЛИЗАЦИЈА СЕНТЕНЦИЈАЛНИХ РЕЛАТИВНИХ КЛАУЗА	317
Александра Јанић ПРЕСКРИПТИВНА МАРГИНАЛИЗАЦИЈА УМЕТАЊА АДВЕРБИЈАЛА У ДА-ДОПУНУ МОДАЛНИМ ГЛАГОЛИМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И РЕАЛНО СТАЊЕ	327

Tiana Tošić DESKRIPTIVNI PREDIKATI U ENGLSKOM JEZIKU IZ UGLA KONSTRUKCIONE GRAMATIKE	343
Vladimir Ž. Jovanović MARGINALIZATION OF LINGUISTIC FORM FOR EFFECTIVE COMMUNICATION: MORPHOLOGICAL ISSUES IN ENGLISH AND SERBIAN	355
Светлана Милановић <i>САМ, САВ и ИСТИ</i> – НА МАРГИНАМА РАЗЛИЧИТИХ ВРСТА РЕЧИ	373
Слободан Новокмет ПРИДЕВСКИ СУПСТАНТИВИ – НА МАРГИНИ ЛЕКСИЧКОГ СИСТЕМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА	387
Јованка Милошевић, Ивана Лазећ-Коњик О ЈЕДНОЈ ВРСТИ ЛЕКСИЧКИХ МАРГИНАЛИЈА С АСПЕКТА ЛЕКСИКОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ И ЛЕКСИКОГРАФСКЕ ОБРАДЕ	401
Бојана Томић О ФАМИЛИЈАРНОЈ ЛЕКСИЦИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	429
Наташа Миланов ВАРВАРИЗМИ КАО МАРГИНАЛНИ ЛЕКСИЧКИ СЛОЈ	443
Милица Стојановић ОПИСЦЕНА ЛЕКСИКА КАО МАРГИНАЛНИ ЛЕКСИЧКИ СЛОЈ (НА ПРИМЕРИМА ИЗ РОМАНА Д. НЕНАДИЋА)	457
Ана Рањеловић МАРГИНАЛИЗАЦИЈА У ЈЕЗИКОСЛОВНОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ КОД СРБА У 19. ВЕКУ	471
Иван Н. Јовановић СЕМАНТИЧКИ КОНСТИТУЕНТИ ЛЕКСЕМЕ <i>SHÈVRE-KOZA</i> У ФРАНЦУСКИМ ПОСЛОВИЦАМА И ЊИХОВИМ СРПСКИМ ЕКВИВАЛЕНТИМА: ПРИМЕР МАРГИНАЛИЗАЦИЈЕ ПРОТОТИПИЧНИХ ОСОБИНА	487

III (NE)MARGINALNI ASPEKTI U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Slobodanka Gligorić THE (AB)USES OF CEFR IN DESIGNING LANGUAGE POLICIES IN EUROPE: MARGINALIZATION OF MIGRANT POPULATION	503
Jelica Tošić MARGINALIZATION AND DOMINANCE: 'PURE ENGLISH' CONCEPT VS. ELF (ENGLISH AS A LINGUA FRANCA) CONCEPT	513

Savka Blagojević SOME MARGINALIZED FEATURES OF ACADEMIC WRITING: THE AUTHOR'S VOICE AND GUIDANCE THROUGH THE TEXT	523
Tatjana Grujić, Jelena Danilović DISCOURSE ANALYSIS: A MARGINALIZED APPROACH TO TEACHING TENSES	535
Darica Jerotijević THE MARGINALIZATION OF PRONUNCIATION INSTRUCTION IN SERBIAN EFL CLASSROOMS	547
Biljana Radić-Bojanić KULTUROLOŠKI SADRŽAJI NA MARGINI – STAŃOVI NASTAVNIKA ENGLSKOG JEZIKA	561
Tijana Vasiljević Stokić , Đukica Mirković MARGINALIZACIJA KOMUNIKATIVNIH JEZIČKIH VJEŽBANJA U UDŽBENICIMA ENGLSKOG JEZIKA ZA SREDNJU ŠKOLU	571
Ljiljana Janković MARGINALIZACIJA ODREDJENIH STRUKTURA SRPSKOG JEZIKA PRI PREVODJENJU SA ENGLSKOG NA SRPSKI KOD STUDENATA ANGLISTIKE	583

JEZIK, KNJIŃEVNOST, MARGINALIZACIJA: JEZIČKA ISTRAŃIVANJA

MARGINALIZACIJE JEZIKA I MARGINALIZACIJA JEZIKOM

Multidisciplinarna konferencija koju organizuje Filozofski fakultet u Nišu, a koja se bavi proučavanjem jezika i knjiŃevnosti u odnosu na neke od aktualnih društvenih pojava, održana je po sedmi put 26. i 27. aprila 2013. godine pod naslovom *Jezik, knjiŃevnost, marginalizacija*.

Tematski zbornik *Jezik, knjiŃevnost, marginalizacija: jezička istraŃivanja* jedan je od dva toma radova sa ovog međunarodnog naučnog skupa. Već tradicionalno, široko koncipirana tema koja je omogućila mnoštvo različitih pristupa, privukla je i veliki broj istraživača iz raznih filoloških i srodnih disciplina, tako da je na konferenciji bilo preko 130 učesnika sa univerziteta i naučnih institucija u Srbiji i iz zemalja iz okruženja (Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Slovenija, Bugarska), kao i iz Švajcarske, Španije, Rusije i Kanade. Nakon selekcije prispelih radova, odabrano je osamdeset devet, koji se i ovoga puta objavljuju u dva toma – jedan koji sadrŃi četrdeset dva rada iz oblasti jezičkih, kako teorijskih tako i primjenolingvističkih istraŃivanja, a drugi koji donosi četrdeset sedam radova iz oblasti knjiŃevnih i sociokulturoloških proučavanja.

Odabravši kao temu marginalizaciju, a imajući u vidu njenu multidimenzionalnost, za polaznu tačku smo uzeli sociološko shvatanje ovog pojma koji se odnosi na društvene procese kojima pojedinci, grupe ili čitave zajednice bivaju isključeni iz opštih društvenih tokova i uskraćeni za neka prava, mogućnosti i pristup resursima. Nakon što smo se na našoj prethodnoj, šestoj konferenciji bavili konceptom vrednosti, u ovo doba postpostmodernizma čini se važnim da još jednom razmotrimo društvene procese kojima se dospeva na margine društva i ostaje na njima, u traganju za novim vrednostima koje bi prevazišle marginalizaciju i dovele do inkluzije i integracije.

Konferencija je, međutim, zamišljena tako da obuhvata znatno širi spektar tema – namera nam je bila ne samo da ispitamo različite oblike marginalizacije (društvene, političke, etničke, verske, obrazovne, jezičke, intelektualne, ekonomske, itd.) iz ugla kulturoloških, lingvističkih i knjiŃevnoteorijskih disciplina, nego i da uključimo i radove koji kritički preispituju sve ono što se smatra centralnim ili opšteprihvaćenim i koji se bave marginalnim u smislu teorija, metoda i fenomena u lingvističkim i knjiŃevnoteorijskim naukama.

Radovi izloženi na konferenciji *Jezik, knjiŃevnost, marginalizacija* u okviru jezičkih sesija, a koji su uvršteni u zbornik *Jezik, knjiŃevnost, marginalizacija: jezička istraŃivanja*, odslikavaju različite načine na koje su učesnici konferencije

Pešić, V. *Jezik i pismo antičkih Srba, I deo*. Online: Dostupno na: <http://www.pesicisinovi.co.rs/index.php/pesicev-kutak/tekstovi-vesne-pesic/32> [2013, april 2]

Tanja Milosavljević

**LANGUAGE PRESERVATION IN
A MULTILINGUAL ENVIRONMENT
(EXAMPLE OF THE SERBIAN LANGUAGE
IN THE FRENCH TERRITORY)**

Summary

The focus of this paper is the Serbian language, that is, its treatment on the French territory (more specifically in the south of France, in the PACA region). The study is composed of 2 parts. The first part shows the Serbian language among the Serbs, while the second part addresses the same among the French. We wanted to show how the Serbian language is maintained in a multilingual community, amidst strong competition with "major" world languages, bringing specific examples of Serbian language usage among both Serbian and French people.

tanja.milosavljevic@gmail.com

УДК 316.64-057.87(497.11)Ниш

Владан Павловић
Милош Јовановић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

**СКЛОНОСТ КА МАРГИНАЛИЗАЦИЈИ ДРУГОГ
И ДРУГАЧИЈЕГ У СТАВОВИМА СТУДЕНАТА
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ^{1 2}**

Сажетак: Основни циљ рада је да анализира ставове студената Универзитета у Нишу везане за: 1) употребу језика (употребу латинице у српском језику, употребу језика националних мањина, и сл.); 2) разне видове међуљудских односа (брачне, међунационалне, унутарнационалне) као и ставове који се односе на то који значај испитаници придају различитим особинама (полу, етничкој припадности, вери, итд.) људи са којима долазе у контакт. У том смислу рад испитује да ли у датој популацији доминирају ставови који се могу сматрати експресијом *национализма* или *космополитизма* (тј. веће/мање склоности ка маргинализацији другог и другачијег у датим области код дате популације), као и да размотри могућу повезаност таквих ставова са више демографских варијабли. Анализирани су подаци добијени у анкети спроведеној током академске 2012/2013. године, на репрезентативном узорку од 818 студената датог универзитета. Рад парцијално потврђује полазну хипотезу да студенти друштвено-хуманистичких наука, захваљујући образовању које их нужно упућује да се баве разним питањима из области друштвеног живота, заузимају ставове у којима је склоност ка маргинализацији другог и другачијег мање изражена у односу на студенте који се баве другим дисциплинама.

Кључне речи: ставови, употреба језика, међуљудски односи, национализам, космополитизам, маргинализација другог и другачијег

1. Увод

1.1. Теоријске основе рада

Проблемима маргинализације у сфери употребе језика, као и у сфери разних видова међуљудских односа, и то кроз ставове испитаника везане за дате области, бавио се, на директан или индиректан начин, већи број аутора.

Када су у питању (популарни тј. лаички) *ставови према језику* односно његовој употреби, њима се посебно бавио Бугарски (1996а: 164–171). На датом

¹ Припремљено у оквиру пројекта 179074: *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (важи за првонаведеног аутора).

² Припремљено у оквиру пројекта 179013: *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (важи за другонаведеног аутора).

месту они се дефинишу као „анонимни и широко прихваћени општи ставови о језику и језицима који се преносе с колена на колена, најчешће у облику обичних конверзационих клишеа“ (*ибид*, 164). Један део овог лингвистичког фолклора, како аутор даље наводи, чак и када су у питању пуке предрасуде и празноверице, потпуно је безазлен; међутим, међу њима има и таквих који могу имати теже последице и пред којима не треба остати нем.

Такође, Бугарски наглашава да је општа тенденција која прожима све ставове према језику, поред осталог, став којим се одобрава и проглашава нормалним *своје*, а извргава подсмеју или чак и анатемисе *туђе*. Овај аутор, што је такође од значаја за овај рад, бави се још и популарним веровањима о језицима и народима, о „нашем“ и „страном“ у језику, друштвеној основи језичких конфликата и ставова према језику (Бугарски, 1997б: 75–83, 2005: 43–51 и 2009: 11–73).

Дати аутор такође се бавио и питањем национализма у језику (1996б: 121–161). По њему, *језички национализам* представљао би суштински романтичарски, мистичан и митолошки став о тесној повезаности језика, нације и државе, о томе да се свеколики идентитет може свести на етничко порекло оваплоћено у матерњем језику, као и став да се човечанство природно дели на нације од којих свака поседује свој особени и непоновљиви карактер, при чему је језик гарант те посебности. У том смислу, језички национализам, што је посебно значајно за овај рад, подразумева и проглашавање националног језика (и његовог писма) прворазредном националном светињом, екстремни пуризам, потцењивачки, презрив, агресиван и искључив однос према другим језицима и њиховим говорницима, употребу језика као активног инструмента сукоба и оружја у борби против других (Бугарски, 2002: 60–78). Обратно, за становниште које поменуто негира, а које се може сматрати рационалним, космополитским и окренути будућности, у раду се употребљава термин *језички космополитизам* (cf. *ibid.*).

Други извори из наше средине који су се бавили темама које имају додирних тачака са темом овог рада, а тичу се стања у Србији и бившој Југославији, поред осталих би били: Антоновић/Стаменковић, 2013; Кордић, 2010; Пауновић, 2009; Ковачевић, 2005 и 2004; Greenberg, 2004; Ћоровић, 2004; Игњачевић, 1998; Влаховић, 1990 и 1989. Они се баве питањима односа језика, с једне, и националног, етничког и верског идентитета, с друге стране, као и односом језика, национализма и етничких конфликата на подручју бивше Југославије (Кордић, 2010; Greenberg 2004), као и истраживањима ставова код студената као и шире популације, у вези са њиховим односом према страним језицима, њиховим односом према варијететима српског/српскохрватског језика, и сличним питањима (остали поменути извори).

Будући да се овај рад бави и ставовима везаним за разне видове међуљудских односа те ставовима који се односе на то који значај испитаници придају различитим особинама људи са којима долазе у контакт, то ће овде бити дат и кратак осврт на литературу из области социологије која се бави датим темама

Маргинализација „других“ или „другачијих“ објашњава се помоћу појма *стигме*. Ервинг Гофман (Goffman) говори о стигми као *карактеристици на ос-*

нову које припадници одређене заједнице дискредитују и одбацују особу и тако нарушавају њен „нормални“ идентитет. Нису све конкретне карактеристике „саме по себи“ спорне, већ оне које се супротстављају владајућем стереотипу о томе које би особине одређени тип особе требало да има. Другим речима: стигму производи *однос*, а не карактеристика: „особа која би лако могла да буде прихваћена у уобичајеним друштвеним односима поседује неку црту која се издваја и доприноси да други напусте ту особу и занемаре њене остале карактеристике – та особа поседује стигму, нежељену различитост која условљава наша очекивања“ (Goffman, 1990: 14–15).

Друштвене групе стварају аутсајдере стварајући правила чије кршење чини основу за маргинализацију и изопштавање. Примењујући правила на одређене људе они се етикетирају/дефинишу као аутсајдери (Becker, 1966; видети и: Abrams et al., 2005, chapter 4; Abrams et al., 2007). Један од класика социологије, Макс Вебер (Weber), је за ову праксу (додуше, у нешто ширем смислу) користио концепт „затвореног друштвеног односа“ (*geschlossene Beziehungen, social closure*; Вебер, 1976: 30–32).

Најчешће мете етикетања и маргинализације су мањине у друштву. Треба напоменути да „статус мањине“ не зависи нужно од бројности припадника одређене групе – жене су по многим питањима маргинализоване, а квантитативно чине већину у друштву. Слична је ситуација црнаца у Јужној Африци.

Исходи маргинализације и социјалне искључености за погођене индивидуе или заједнице се огледају у њиховој спречености да у потпуности учествују у привредном, друштвеном и политичком животу друштва у коме живе. Сиромаштво је најчешћи резултат овог изопштавања, а обично следе емотивне и психолошке трауме.

Простор Југоисточне Европе (или Западног Балкана) један је оних на коме је јасно уочљиво стварање етно-националних хијерархија („градијенти ниподаштавања“ – Живковић, 2001). На делу је „нарцизам малих разлика“, који се по распаду Југославије претворио у праву „хистерију колективног идентитета“, где се етничка припадност ригидно узима као кључна одредница на основу које се врши подела на „нас“ и „њих“. Разлике у језику у овом процесу добијају истакнуто место.

Рад полази од *хипотезе* да студенти друштвено-хуманистичких наука, захваљујући образовању које их нужно упућује да се баве разним питањима из области друштвеног живота, а неретко и да долазе у тесан контакт са страним језицима и културама у оквиру самих студија, заузимају ставове у којима је склоност ка маргинализацији другог и другог и другачијег мање изражена у односу на студенте који се баве другим дисциплинама.

1.2. Метод рада

Као основни инструмент истраживања (које треба посматрати као пилот истраживање) представљеног у овом раду коришћен је део централног упитника припремљеног у оквиру (горе наведеног) пројекта 179074. Из тог упитника

за потребе овог рада преузете су само три групе ставова, изабране у складу са наведеним циљевима истраживања. Те групе ставова, с обзиром на просторна ограничења, овде представљамо само укратко.

Прву групу ставова чине они који су усмерени на употребу језика. Поред осталих, то су следећи ставови: *Српски језик, а са њим и српски народ, треба чувати тиме што ће се из употребе избацити латиница. Равноправна употреба више језика је богатство народа, Националним мањинама треба омогућити образовање на матерњем језику.* Ову групу чини укупно 10 ставова, а понуђени одговори били су да, не и немам став.

Другу и трећу групу ставова чинили су они који су више социолошки усмерени.

У том том смислу, у другој групи ставова нашли су се следећи ставови: *Национално мешовити бракови су нестабилнији од других, Човек се може осећати сасвим сигурним само када живи у средини где је већина припадника његове нације,* и сл. Ову групу чини укупно 8 ставова, а понуђени одговори кретали су се од „1 – уопште се не слажем“ до „5 – потпуно се слажем“.

Трећу групу ставова чинили су они где су испитаници наводили колико им је битно које особине има особа коју су тек упознали. Тих особина, односно демографских карактеристика, било је укупно 10, и оне су, поред осталог, укључивале *пол, брачни статус и сексуалну оријентацију* особа са којима испитаници долазе у контакт. Понуђени одговори били су: „1 – битно ми је“, „2 – равнодушан/-на сам“, „3 – није ми битно“ и „4 – нисам о томе размишљао /-ла“.

Сами ставови састављени су на основу претходно наведене литературе, као и на основу судова на које се у вези са поменутима областима може наићи у средствима масовне комуникације.

Анкетирање је спроведено током јесењег семестра академске 2012/2013. године на репрезентативном узорку који је чинило укупно 818 студената 6 факултета Универзитета у Нишу, и то са Филозофског факултета (са департманом за англистику, социологију и новинарство), Економског, Електронског, Правног, Грађевинско-архитектонског (са департманом за грађевинарство и архитектуру) и Природно-математичког факултета (са департманом за физику и хемију, географију, математику и информатику).

Одговори из упитника обрађени су у програму за статистичку обраду података SPSS.

Одговори испитаника на прву групу ставова рекодирани су тако да је за „националистички“ одговор на понуђени суд (односно онај који одликује већу спремност ка маргинализацији другог) рачуната вредност 1, а за „космополитски“ (односно онај код кога се може уочити супротан тренд) рачуната вредност 0. На основу тога израчунат је „индекс језичког национализма“ (у даљем тексту ИЈН) за сваког испитаника, као и његове средње вредности по департману/факултету и на нивоу целог узорка.

Уз другу групу ставова за сваки одговор на представљених 8 ставова где је заокружено 1 задавана је вредност 1, за одговор где је заокружено 2 задавана је вредност 2, и тако до броја 5. Тако је прерачунат „индекс национализма“ (у

даљем тексту ИЈН), и то на три иста нивоа који су горе наведени. С обзиром на пет могућих одговора за сваки став, вредност ИЈН кретала се између 8 и 40 (при чему виша вредност такође указује да претежу ставови ближи национализму).

Уз трећу групу ставова анализирана је учесталост одговора.

У раду се ни на који начин не заступа теза да вредности које се описаним израчунавањима добијају представљају било какве „апсолутне вредности“, већ да оне једноставно могу указати на одређене тенденције код испитаника са различитих департмана односно факултета.

2. Анализа

2.1. Анализа везана за прву групу ставова

У вези са првом групом ставова, која је усмерена на употребу језика, може се истаћи следеће. Средња вредност ИЈН на целом узорку износи 4,28, односно просечно гледано испитаници нешто више нагињу језичком космополитизму и толеранцији, пре неголи маргинализацији, другог и другачијег у датој области. Најнижа вредност ИЈН уочена је код студената англистике на Филозофском факултету (свега 2,4). Потом следе студенти новинарства са истог факултета (ИЈН = 3,33), студенти биологије на ПМФ-у (3,43), студенти Електронског факултета (3,64), студенти архитектуре на ГАФ-у (3,87), те студенти социологије на Филозофском факултету (3,9). Код осталих студената вредност ИЈН једнака је или већа од вредности 4, а код студената физике и хемије на ПМФ-у, студената психологије на Филозофском факултету и студената информатике такође на ПМФ-у она прелази и вредност 5. Вредност ИЈН код студената информатике већа је 2,18 пута у односу на студенте англистике.

Укрштање средње вредности ИЈН по департманима са *полом* испитаника, показује просечно нешто већи традиционализам код студената у односу на студенткиње (4,55 према 4,04), док супротно, заправо, важи на департманима за психологију, архитектуру и географију.

Подаци на нивоу целог узорка показују константан, али ипак мањи пад ИЈН од 19. до 22. године старости, што може бити последица самог стицања академског образовања у том периоду. С овим у вези треба истаћи да ИЈН поново показује тенденцију раста код студената који имају 23 године и више, с тим што је таквих студената мањи број у узорку.

Укупан месечни приход домаћинства испитаника углавном не утиче значајније на вредност ИЈН. Наиме, ако се и може уочити да је ИЈН нешто нижи у случајевима када је укупан месечни приход домаћинства испитаника у распону између 500 и 1100 евра, односно да је он нешто виши када су у питању приходи до 500 као и преко 1100 евра, разлике у вредностима нису превелике (ИЈН у првом случају износи око 3,9 а у преостала два 4,2 тј. 4,44).

Најизразитија корелација између ИЈН и представљених социодемографских варијабли утврђена је у случају *става према религији* – што религиозност

има значајнију улогу код испитаника, то такви испитаници бележе и већу вредност ИЈН. У том смислу, у случајевима када се испитаници изјашњавају као уверени верници који прихватају све што њихова вера учи, ИЈН износи 4,92, док у случајевима када се изјашњавају да су према религији равнодушни та вредност износи 2,93.

Овде ће бити дат и кратак осврт на одговоре испитаника на представљене ставове. Имајући у виду просторна ограничења, овде ће се представити ставови испитаника у вези са укупно три става од наведених десет везаних за групу ставова која се односи на употребу језика, о којој је тренутно реч.

Став бр. 2 тиче се тога да ли испитани студенти сматрају да српски језик, а са њим и српски народ, треба чувати тиме што ће се из употребе избацити латиница. Овом конзервативном ставу, тј. ставу који је ближи језичком национализму, противи се чак 78,4% англиста, после којих следе и студенти новинарства, психологије и социологије на Филозофском факултету у Нишу (са 73 тј. 71,8, тј. 69,4% оних који се оваквом ставу такође противе). Супротно томе, најмањи проценат противљења оваквом ставу уочен је код студената географије на ПМФ-у (35,8%), потом код студената математике на ПМФ-у, студената Правног факултета и студената грађевинарства на ГАФ-у, код којих је број студената који се оваквом ставу противе такође мањи од 50% (и износи 45,1, тј. 46, тј. 46,9%). Студенти са преосталих факултета/департмана наведеном ставу се противе у натполовичној већини (при чему се проценат тог неслагања креће између 52,6 и 69,2%).

Став бр. 4 тиче се тога да ли испитаници сматрају да равноправна употреба више језика представља богатство. Овај став, који је несумњиво ближи језичком космополитизму, има највећу подршку студената новинарства (75,7%) и англистике (73%). Најмању подршку оваквом ставу дали су студенти математике и информатике на ПМФ-у (41,2, тј. 45%), а такву – исподполовичну подршку, овај став добио је и код студената географије на ПМФ-у (49,1%) и психологије на Филозофском факултету (48,7%). Код студената преосталих факултета/департмана, на овај став потврдан одговор је дала натполовична већина студената, која на архитектури на ГАФ-у и биологији на ПМФ-у прелази 60%, док се код преосталих студената креће између 51,3% (на Електронском факултету) и 56,4% (код студената физике и хемије на ПМФ-у).

На крају, још један став на који ће овде бити скренута пажња је став бр. 9: „Националним мањинама треба обезбедити школовање на матерњем језику“. Са овим ставом, несумњиво у духу језичког космополитизма и толеранције, пре неголи маргинализације, другог и другачијег, слаже се највише студената англистике (78,4%) и социологије (75%) на Филозофском факултету, а подршку изнад 70% добио је још и код студената Правног факултета (71,5%), математике на ПМФ-у (70,6%) и новинарства на Филозофском факултету (70,3%). Најмање слагање са наведеним ставом исказали су студенти грађевинарства на ГАФ-у, где овај став једино није добио натполовичну већину (47,4%).

2.2. Анализа везана за другу групу ставова

Што се тиче „индекса национализма“ (ИН), његова вредност на нивоу целог узорка је нешто мања (23,09) од аритметичке средине потенцијалних вредности. Највише вредности су забележене на Правном факултету (25,02), департманима за физику и хемију ПМФ-а (24,11) и Економском факултету (24,05), а најниже на департману за информатику на ПМФ-у (19,15), те код студената англистике (19,5) и новинарства (20,27). Релативно високе вредности стандардних девијација (просечна вредност на целом узорку 6,16) не дозвољавају недвосмислене закључке када је у питању ниво ИН по факултетима/департманима. Оно што је видљиво је да су сви департмани са Филозофског факултета, заједно са информатиком „при дну“ табеле са вредностима ИН.

На нивоу целог узорка, студенти остварују виши скор ИН (24,10) у односу на студенткиње (22,38). Резултати су слични када се анализира *полна припадност* заједно са факултетом/департманом, с тим што на Департману за архитектуру студенткиње остварују благо виши скор на ИН у односу на студенте (22,84 према 22,31). Студенткиње са неколико департмана ПМФ-а – биологије, физике и хемије и информатике – имају нешто веће скорове на ИН од својих колега (на биологији разлика износи 5,21), но као и у претходном случају, стандардне девијације имају високе вредности.

Када је у питању *место сталног боравка*, уочљив је тренд благог опадања вредности ИН у односу на величину насеља. Тако је вредност ИН код оних који су навели село као место сталног боравка 24,13, а код оних који су навели велики град (преко 100 хиљада становника) 22,58. Интересантно је да наведени тренд није линеаран, с обзиром на то да је вредност ИН код оних из вароши (до 50 хиљада становника) 23,35, а код оних из градова (од 50 до 100 хиљада становника) мало већа (23,99).

Занимљив налаз у вези са *нивоом месечних прихода* и вредности ИН је тај да они најбогатији, са приходима преко 1100 евра, остварују највиши скор на ИН (25,17). Прате их најсиромашнији (приходи до 200 евра месечно) са скором од 23,56, док најнижу вредност остварују они из, крајње условно речено, „више-средње класе“ са приходима од 800 до 1100 евра месечно, који остварују скор од 21,94. На основу постојеће анализе нисмо у могућности да пружимо валидно објашњење за највиши ниво вредности ИН код најбогатијих.

Код *године студија* и нивоа ИН нису уочене неке правилности. Ниво ИН благо варира на прве три године, док видљиво опада на IV години студија (21,94). Највиша вредност је код студената друге године и износи 23,87. Да постоји стална тенденција пада вредности из године у годину, можда би се и могло говорити о томе да одмицање у студијама утиче на смањивање вредности ИН. Но увид у структуру узорка открива откуда овај налаз: у анализу су са департмана за социологију и новинарство укључени само студенти четврте године, док је са департмана за англистику у анализу „ушло“ укупно 36 студената, од којих је 34 са четврте године. Ниво ИН је на овим департманима био међу најнижим, тако да је непропорционално учешће студената четврте године

утицало да вредност ИН на нивоу целог узорка буде најнижа на наведеној години студија.

Најјаснији однос вредности ИН уочава се када се његова средња вредност упоређи са модалитетима *става према религији*. Најрелигиознији, који одговарају да су уверени верници и да прихватају све што њихова вера учи, остварују убедљиво највиши скор на скали ИН (26,21), док они најмање религиозни – противници религије, остварују видно најнижи скор на ИН (17,70). Спирманов (Spearman) коефицијент корелације ИН и става према религији има вредност која сугерише слабију међузависност ових варијабли ($r = -0,396$).

У односу вредности ИН и старости испитаника није уочена било каква правилност.

2.3. Анализа везана за трећу групу ставова

У одговорима на питања о томе које су им особине битне код особе коју су тек упознали, ниједна од наведених<?> није означена као битна од више од трећине испитаника, сем *сексуалне оријентације*, коју 45,9% испитаних наводи као битну.

Ову особину као битну означава безмало две трећине (64,1%) студената електронике, 63,3% грађевинаца и 54,7% географа, у односу на 29,7% англиста и процентуално исто толико новинара, као и 30,6% социолога. Особина која се појављује као најмање битна је политичка преференција, коју као битну наводи само 6,4% испитаника. Као релативно небитни, јављају се и регионална припадност (битна за 8,8% испитаника) и место боравка (битно за 9,7% испитаника).

Добијени су занимљиви резултати када су они којима је битна сексуална оријентација људи које упознају разврстани по полу. У Табели 1 дата је расподела одговора „битно ми је“ за сексуалну оријентацију по полу испитаника у односу на факултет/департман:

	Мушки	Женски	Укупно	% студената са факултета/департмана
ЕКОНОМСКИ	32	48	80	46,5%
	40,0%	60,0%	100,0%	
ЕЛЕКТРОНСКИ	24	1	25	64,1%
	96,0%	4,0%	100,0%	
ФИЛОЗОФСКИ Англистика	3	8	11	29,7%
	27,3%	72,7%	100,0%	
ФИЛОЗОФСКИ Новинарство	6	5	11	29,7%
	54,5%	45,5%	100,0%	
ФИЛОЗОФСКИ Психологија	4	10	14	35,9%
	28,6%	71,4%	100,0%	

ФИЛОЗОФСКИ Социологија	3	8	11	30,6%
	27,3%	72,7%	100,0%	
ГРАЂЕВИНСКИ Грађевинарство	55	7	62	63,3%
	88,7%	11,3%	100,0%	
ГРАЂЕВИНСКИ Архитектура	7	8	15	45,5%
	46,7%	53,3%	100,0%	
ПМФ Биологија	1	6	7	36,8%
	14,3%	85,7%	100,0%	
ПМФ Физика и Хемија	13	10	23	41,8%
	56,5%	43,5%	100,0%	
ПМФ Географија	16	13	29	54,7%
	55,2%	44,8%	100,0%	
ПМФ Математика	7	14	21	41,2%
	33,3%	66,7%	100,0%	
ПРАВНИ	34	21	55	44,4%
	61,8%	38,2%	100,0%	
ПМФ Информатика	5	4	9	45,0%
	55,6%	44,4%	100,0%	
Укупно	210	163	373	45,9%
	56,3%	43,7%	100,0%	

Табела 1. Расподела одговора „битно ми је сексуална оријентација“ по полу испитаника на факултетима/департманима

Док је на новинарству, архитектури, физици и хемији, те информатици расподела по полу мање-више уједначена, на економији, англистици, психологији, социологији, биологији и математици студенткиње у већој мери наводе сексуалну оријентацију као битну. Мушким студентима са електронике, грађевинарства и права је сексуална оријентација битнија него студенткињама.

Међу сви овим студентима има процентуално нешто више уверених верника него на нивоу целог узорка (37,1% према 29%), као и процентуално нешто мање нерелигиозних и равнодушних према религији (15,3% према 20,2% у целом узорку), што сведочи о извесном утицају религиозности на значај који испитаници придају сексуалној оријентацији.

4. Закључак

Полазна хипотеза делимично је потврђена – наиме, студенти друштвено-хуманистичких наука, а посебно студенти англистике, потом и студенти новинарства и социологије, заиста заузимају ставове у којима је склоност ка маргина-

лизацији другог и другог и другачијег мање изражена у односу на студенте који се баве другим дисциплинама, вероватно управо захваљујући и образовању које их нужно упућује да се баве разним питањима из области друштвеног живота, а неретко и да долазе у тесан контакт са страним језицима и културама у оквиру самих студија. Ипак, поменуто није увек важило или није важило у мери у којој је то био случај са три поменута департмана Филозофског факултета. Ту се, у мањој или већој мери, мисли на студенте Департмана за психологију Филозофског факултета, као и на студенте Економског и Правног факултета, који су у једном броју случајева заправо заузимали ставове донекле ближе национализму (па и језичком национализму), иако поменути факултети такође припадају области друштвених наука. Ипак, ни у једном случају није уочен изразити (језички или други) национализам на било којем испитаном департману/факултету, односно изразита склоност ка маргинализацији другог и другачијег, што се и могло очекивати с обзиром на чињеницу да су цео узорак чинили млади образовани људи.

Као што је горе истакнуто, представљени налази су показали да углавном постоји тренд мањег опадања спремности на маргинализацију другог и другачијег са порастом година студија (посебно код студената који не обнављају године), потом да су студенткиње нешто мање склоне језичком национализму од студената, те да укупан месечни приход домаћинства испитаника углавном не утиче значајније на вредност ИЈН. Најјаснији релација управне сразмере уочена је у односу између ИЈН и става према религији – већа религиозност утиче и на нешто већу спремност на маргинализацију другог и другачијег у области којом се овај рад бавио.

Испитаници са свих департмана Филозофског факултета, заједно са колегама са информатике, остварују најниже скорове на скали ИН, док највише склоности националистичким ставовима показују студенти са Економског и Правног факултета, те они са департмана за физику и хемију са ПМФ-а. Налази донекле потврђују нашу хипотезу, али у исто време захтевају даље промишљање и истраживање разлога због којих студенти друштвених наука ван Филозофског факултета показују израженије националистичке ставове. Мушкарци, испитаници из мањих места, они са највишим месечним приходима и најрелигиознији исказују највећи степен слагања са националистичким ставовима. Изгледа да старост испитаника и година студија на којој су немају значајног утицаја на вредност која се остварује на скали ИН.

Једина особина коју су испитаници у значајној мери означили као битну је сексуална оријентација. Међу онима којима је сексуална оријентација битна има нешто више верника, и нешто мање нерелигиозних испитаника. Анализом је добијена шаролика расподела испитаника по полу према факултетима/департманима. На Електронском и Грађевинском факултету (Департман за грађевинарство), од укупног броја оних којима је сексуална оријентација као особина људи које упознају битна, 96%, односно 88,7% чине мушкарци, док на департманима за биологију, те социологију и англистику 85,7%, односно по 72,7%, чине жене. На основу постојећих података и анализа не можемо да пружимо објашњење за овакву полну дистрибуцију одговора.

Овде треба скренути пажњу и на следеће. Наиме, ако је овај рад и пружио одговоре на нека питања, он је више других питања и отворио, посебно оних који се односе на то како интерпретирати поједине добијене податке. Наиме, поставља се питање како објаснити, понекад значајне, разлике у ставовима студената истог факултета. На пример студенти психологије на Филозофском факултету су неретко давали одговоре који нису били типични за одговоре студената са преостала три испитана депртмана на датом факултету. Исто тако, поставља се и питање и како објаснити податак да број испитаних студената грађевинарства на ГАФ-у који сматрају да националним мањинама треба обезбедити школовање на матерњем језику, што несумњиво јесте одлика демократских друштава, не досиже 50%. Оваквих – отворених – питања свакако има још.

Представљено истраживање несумњиво пружа могућности и за даљу разраду, и то како у смислу даље разраде теоријског и методолошког приступа наведеним питањима, тако и у емпиријском смислу (на већим и разноврснијим популацијама испитаника, као и коришћењем упитника са већим бројем ставова, добили би се валиднији резултати а могле би се уочити и неке статистички значајне разлике или корелације које у овом, релативно ограниченом истраживању, за које је претходно наведено да га треба посматрати као пилот истраживање, нису уочене).

Практични резултати оваквог истраживања могли би се огледати у нуђењу основа за увођење/допуњавање таквих наставних садржаја и на нивоу основног и средњег образовања који би развијали свест ученика о сложености друштвених односа и потреби прихватања или бар толерисања, пре неголи маргинализовања, другог и другачијег. Наиме, док сузбијање дискриминације и ширење толеранције и сарадње на свим нивоима, па и на поменутом нивоу основношколског и средњошколског образовања, може бити чист идеализам удружен са веровањем у демократске принципе, или и само још једна од идеологија (упор. Бугарски, 2010: 13–23), треба се надати да ће резултати таквог приступа донети много бољег друштву од (екстремног) национализма у свим областима, па и у области употребе језика и међуљудских односа.

Литература

- Abrams, D., M. A. Hogg & J. M. Marques (eds) 2005. *The Social Psychology of Inclusion and Exclusion*. New York: Psychology Press.
- Abrams, D., J. Christian & D. Gordon 2007. *Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion Research*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Becker, H. S. 1966. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Антовић, М., Д. Стаменковић, М. Тасић 2013. Однос између знања страних језика и перцепције идентитета у пограничним општинама југоисточне Србије. *Теме*, 36 (4): 1631–1656.
- Бугарски, Р. 1996а. *Лингвистика о човеку*. Београд: Чигоја штампа / XX век.

- Бугарски, Р. 19966. *Језик у друштву*. Београд: Чигоја штампа / XX век.
- Бугарски, Р. 1997а. *Језици*. Нови Сад: Матица српска.
- Бугарски, Р. 1997б. *Језик у контексту*. Београд: Чигоја штампа / XX век.
- Бугарски, Р. 2005. *Језик и култура*. Београд: Чигоја штампа / XX век.
- Бугарски, Р. 2002. *Нова лица језика – социолингвистичке теме*. Београд: Чигоја штампа / XX век.
- Вебер, М. 1976/1922. *Привреда и друштво – Том први*. Београд: Просвета.
- Влаховић, Н. 1989. *Популарни судови о језику на српскохрватском језичком подручју*. Београд: Филолошки факултет. Магистарски рад.
- Влаховић, Н. 1990. Из истраживања ставова о језику на српскохрватском језичком подручју. У *Сол: лингвистички часопис*, М. Пуповац (ур.). 43–51. Загреб: Филозофски факултет.
- Гавриловић, Д., Ј. Недељковић, М. Ранђеловић и М. Николић. 2011. Социјална дистанца према хомосексуалцима оболелим од АИДС-а и инвалидима међу студентском популацијом. У *Љубав, секс, млади*, Т. Стефановић (прир.). 209–216. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитет у Нишу.
- Геј Стрејт Алијанса и ЦеСИД. 2008. *Предрасуде на видело – хомофобија у Србији: Извештај о истраживању јавног мњења о ЛГБТ популацији*. Београд: Геј Стрејт Алијанса.
- Геј Стрејт Алијанса и ЦеСИД. 2010. *Предрасуде на видело – хомофобија у Србији: Истраживање и анализа јавног мњења, ставова ЛГБТ популације, дискриминације на радном месту*. Београд: Геј Стрејт Алијанса.
- Goffman, E. 1990/1963. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books
- Greenberg, R. D. 2004. *Language and Identity in the Balkans*. Oxford: OUP.
- Ђоровић, Д. 2004. Однос студената хуманистичких наука према страним језицима. *Настава и васпитање*, 53 (4–5), 448–464.
- Ђуровић, В. 2002. Social and Ethnic Distance Towards Romanies in Serbia. *Facta Universitatis - Series: Philosophy, Sociology and Psychology* 2 (9), 667–681.
- Живковић, М. 2001. Нешто између: симболичка географија Србије. *Филозофија и друштво*, XVIII, 73–110.
- Игњачевић, А. 1998. *Ставови о енглеском језику у средњем и високом образовању у Београду*. Београд: Филолошки факултет, магистарски рад.
- Ковачевић, Б. 2005. Ставови говорника српског језика према страним језицима. *Српски језик – студије српске и словенске*. 10 (1–2), 501–518.
- Ковачевић, Б. 2004. Ставови према варијететима српског језика. *Philologia*, 2, 33–38.
- Kordić, S. 2010. *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux.
- Paunović, T. 2009. Plus Ça Change... Serbian EFL students' attitudes towards varieties of English. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*, 45(4), 525–547.
- Pavasović-Trošt, T. 2013. The Complexity of Ethnic Stereotypes: A Study of Ethnic Distance among Serbian Youth. U *Us and Them: Symbolic Divisions in Western Balkan societies*, I. Spasić and P. Cvetičanin (eds.), 135–163. Niš: The Centre for Empirical Cultural

Studies of South-East Europe; Belgrade: The Institute for Philosophy and Social Theory of the University of Belgrade.

Тодоровић, Д. 2006. Етнички стереотипи и социјална дистанца као индикатори друштвених предрасуда – појмовно одређење и преглед емпиријских истраживања. *Годишњак за социологију* 2 (2): 213–232.

Vladan Pavlović, Miloš Jovanović

ON THE INCLINATION TOWARDS MARGINALIZATION OF THE OTHER IN THE ATTITUDES OF THE STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF NIŠ

Summary

The paper presents the results of the questionnaire-based research related to the attitudes on language use and interpersonal relationships carried out on a representative sample of the students of the University of Niš during the winter semester 2012. In that sense, the paper presents the ways students have reacted to the use of the Latin alphabet in Serbian and the use of the language of the national minorities and related issues, as well as to the various aspects of interpersonal relations, all of which have served as the basis for gauging the degree of marginalization of the other in the given areas with the given population. The paper partially confirms the hypothesis that those involved in social sciences and humanities are less prone to marginalization of the other in the given areas.

vladanp2@gmail.com
milos.jovanovic@filfak.ni.ac.rs